

KNJIŽEVNONAUČNI POESIS, NAMESTO MIMESIS

(Marko Juvan: *Nauka o književnosti u rekonstrukciji*,
Službeni glasnik, Beograd, 2011)

Čitaoci će se (prijatno) iznenaditi prilikom i malo pažljivijeg pregleda studije *Nauka o književnosti u rekonstrukciji* slovenačkog teoretičara književnosti i komparativiste, profesora Marka Juvana. Da preciziram, oni čitaoci koji su poslednjih decenija naviknuti na, sa jedne strane, nesistematično, fragmentarno i kompilacijsko tretiranje književnonaučnih problema ili, sa druge strane, dajdžest preglede književnoteorijskih škola i metodoloških usmerenja. Stoga će ih iznenaditi obim i temeljnost Juvanovog zahvata, metodološka polifonija, konciznost teorijske misli, razgranatost dijaloga sa savremenom književnonaučnom rečju, kao i njeno arheološko skeniranje. Juvanovom književnonaučnom istraživanju mogu se pripisati atributi koje već duže vreme nisu ponele teorije iz oblasti književnosti (bar ne one dostupne ovdašnjoj široj čitalačkoj publici) – samostalna, zaokružena i celovita. Juvan nije, kako i sam svedoči u predgovoru (a potvrđuje u studijama), zainteresovan za mimesis, „tautološko stvaranje modela za razumevanje datog“, nego je posvećen poesisu učešćem u „stvaranju novog znanja u dijalogu sa drugošću, upisanog u čitane tekstove“. Otuda njegova knjiga predstavlja intelektualni podsticaj književnonaučnim posvećenicima.

Spomenuta nesamostalnost i nejedinstvenost nauke o književnosti povezana sa praksama marginalizacije književnosti, odnosno pokušaji pronalaženja modela za prevazilaženje krize u kojoj se nalazi, jesu intelektualni izazovi na koje Juvan odgovara svojim istraživanjima. Najpre, na kartografiji postmodernog, postindustrijskog i globalizovanog društva, Juvan detektuje uzročnike krize nauke o književnosti. Razmatrajući naučno, obrazovno i književno polje, na listi evidentnih uzročnika, prioritet se daje opštoj „krizi legitimizovanja“ i epistemološkom pluralizmu, pojavi novih medija komunikacije, izjednačavanju statusa književnosti sa statusima drugih znakovnih praksi, odnosno, gubitku njene hijerarhijske povlašćenosti u proizvodnji metafizičkih, estetskih, kulturnih i društvenih značenja i zanemarivanju književnosti u programima obrazovnih institucija kao refleks sveukupnih poremećaja. Nestabilni identitet same književnosti konsekvantno dovodi i do upitanosti nad svrhovitošću i opravdanošću nauke o književnosti. Sama nauka o književnosti biva nadglasana hiperprodukcijom kulturnih studija i Teorije. Naposljetku, postavlja se pitanje treba li ukinuti nauku o književnosti, njenim utapanjem u interdisciplinarno polje Teorije i kulturnih studija ili tvrdoglavo reaktualizovati autizam nauke o književnosti koji insistira na autonomiji predmeta zatvorenog u kulu od slonovače i akademskoj ezoteriji.

Juvan se ne priklanja nijednoj od datih krajnosti, iako se uočava njegova sklonost ka poststrukturalističkim istraživanjima. Pre svega, autor krizu ne doživljava apokaliptično, već se okreće njenim vitalističkim aspektima. Njegovim rečima, „kriza nije toliko stanje stvari koliko stanje svesti, i to može biti kreativno, stimulatívno stanje. Ona je jedna od prelomnih tačaka koja zahteva intelektualnu senzibilnost za prepoznavanje problema i etičku odgovornost za odluke“. Devet studija sabranih u knjizi realizacija su Juvanove odluke da se ne miri sa književnonaučnim statusom kvo. Autor rešenje vidi, i to je crvena nit njegovih promišljanja, u konceptualnom preuređenju i institucionalnoj prilagođenosti nauke o književnosti. Centralni operativni pojam je istaknut u samom naslovu. U sažetoj autointerpretativnoj belešci, i sam autor navodi da pojam rekonstrukcija implicira suštinu njegovog rada. On signalizuje reinterpretaciju pojmovnika i fundamentalnih književnonaučnih koncepta, redefinisanje funkcije i svrhe nauke o književnosti. Istovremeno implicira pozicioniranje nauke o književnosti u interdisciplinarna istraživanja i transdisciplinarnu proizvodnju značenja. Juvanova teorija može da ponese atribut literarnosti. On ukida žanrovske barijere, disciplinarne, oslanjajući se na historiografiju, sociologiju, lingvistiku, semiotiku, geokulturna istraživanja (itd) i kulturne barijere, upisujući se na mapu evropske književnonaučne misli, ne zaboravljajući lokalni istraživački kontekst i uzimajući za predmet svog istraživanja klasike i evropske i slovenačke književnosti (dajući možda malo više prostora ovim drugim). Dijalog sa drugim disciplinama je neophodan, ali je neophodno, takođe, da nauka o književnosti sačuva specifičnost svog istraživačkog polja. Naposljetku, pojam rekonstrukcija podrazumeva procesualnost, tragalački aspekt naučnoistraživačkog rada i time je i sam autor nagovestio otvorenost svog dela, otvorenost za nadovezivanja, reinterpretacije, pa i polemiku.

U prvom delu knjige autor traga za odgovorima na pitanje: *Kako pisati teoriju književnosti i istoriju književnosti danas?* Dve glavne grane nauke o književnosti, kao reakcija na krizu marginalizacije književnosti i prevladavanje Teorije i kulturnih studija, treba da se preobrazu. Juvanovu rekonceptualizaciju tradicionalne teorije književnosti predstavlja skica teorije književnog diskursa. Teorija književnog diskursa podrazumeva preuzimanje opštih uvida i pojmova Teorije, posmatranje književnosti unutar istorijsko-kulturnog promenljivog živog sveta i izjednačavanje sa ostalim semiotičkim modelima koji predstavljaju medij za oblikovanje identiteta, dakle, posmatranje književnosti u njenoj istoričnosti i društvenosti. Književni tekstovi su „forum dijaloga sa žanrovima, ideologijama, jezičkim vrstama, sociolektima i registrima“, oni su odraz govornikovih reakcija na druge diskurse (mitološke, političke, pravne, ekonomske itd). Juvan predlaže da i čitavu književnost posmatramo kao društveni podsistem sa specifičnim kulturnim funkcijama, diskurs sa specifičnom tematikom, rodovima, jezičkim vrstama, semantičkim i vrednosnim poljem. Teorija književnosti bi imala da utvrdi šta je *differentia specifica* književnog diskursa i da odgovori na pitanja u vezi sa njegovom organizacijom, smislom i svrhom. Teorija književnog diskursa, istovremeno, iznalazi drugačiju potvrdu za svoje postojanje, svedočeći o nezamenljivoj egzistencijalno-antropološkoj i društveno-kulturnoj ulozi književnosti. Ovu nezamenjivost književnosti (kao diskursa), Juvan nalazi u njenoj mimetičnosti. Književnost ne samo da uspostavlja mimetički odnos prema stvarnosti, nego je sposobna da oponaša i druge diskurse (teoretski, tehnički, praktični i istorijski – podela J. D. Johansena), egzemplifikujući njihovu pro-

blematiku, osveštavajući „kako se semiotički, diskurzivno konstituiše svet u kom živimo“. Rečima autora, poslanstvo teorije književnog diskursa može se videti u njenom svedočenju o nezamenjivosti i dragocenosti književnosti.

Žanrovsku obnovu istorije književnosti Juvan nalazi u novom mediju i konceptu „hipertekstovnog književnoistorijskog arhiva“, koji objedinjuje dva tradicionalna vida historiografskog katalogizovanja – pripovest i enciklopediju. Juvan ističe niz prednosti ovog modela u odnosu na tradicionalne matrice. Hipertekstovna organizacija književnoistorijske građe omogućila bi prevladavanje zatvorenosti i totaliteta tradicionalne historiografije. Takođe, ovaj model odgovara beskrajoj intertekstualnosti istorijskog pisanja koji podrazumeva konstantne reinterpretacije istorijske istine. Korespondirajući sa nelinearnom prirodom istoričnosti, sposobniji je da obuhvati palimpsestnost vremenske ravni i mnoštvo semiotičkih prostora (poliperspektivizam). Dalje, dijaloškom podlogom prikazane prošlosti potkopava izgled dovršenosti, omogućavajući mnogovrsne puteve čitanja i učešće korisnika. Takođe, omogućava predstavljanje „bibliografskog koda“ književnih tekstova (materijalna slika publikacije, varijantnost) i uključivanje kontekstualnih interpretacija i detaljnih opisa ne samo reprezentativnih tekstova nego i marginalnih.¹

U sedam studija koje čine drugi deo knjige, objedinjenih naslovom *Rekonstrukcije pojmovna: tekst i kontekst*, autor revidira neke temeljne književnoteorijske pojmove i koncepte: žanr, struktura, tekst i kontekst, hipertekst, e-tekstologija, literarost, intertekstualnost, vreme i prostor, dijalogičnost, kulturno pamćenje. Rekonstrukcionistički scenario je i sam autor objasnio, osvrćući se na podnaslov *uvod u savremene studije književnosti*, rekavši da će čitaocima provesti kroz vrata pojedinih pojmova i kategorija, objašnjavajući njihov konceptualni i referencijalni milje obuhvaćen tom panoramom, upozoravajući ih na mnogobrojne povezanosti književnonaučnih metoda, postupaka, teorema i izraza i usmeravajući im pogled i prema horizontima i kontekstima nauke o književnosti, a sve to će zaokružiti svojim mišljenjem o odgovarajućem problemu.

Utapanje u kulturne studije i Teoriju nije, ipak, alarmantnije od gubitka onoga što Juvan naziva *naučno sublimno* i u čemu vidi najveću opasnost za nauku o književnosti. Pod *naučnim sublimnim* autor podrazumeva „transgresivan, transcendentalan naboj književnonaučne refleksije koji teoretičar književnosti ili istoričar ulaže u svoj tekst kao *pisac*, osetljiv za svet iz kojega je potekao i u kojem egzistira, a osetljiv preko opne ‘predmetnosti’ kojoj se posvećuje, kao i u strukovnom jeziku koji mu određuje mesto s kojeg se izražava“. Dakle, misli na pisca koji se izražava u književnonaučnom diskursu, koji svoj predmet ne posmatra isključivo na naučnoistraživačkom planu i planu profesionalne specijalizacije, što vodi u vulgarizaciju discipline, nego na njega reaguje čitavim svojim bićem (psihičkim, političkim, religioznim, telesnim...). Stoga pod Juvanovom istraživačkom i kritičkom lupom, shodno ideji o književnosti kao jednom od područja društveno-jezičkih interakcija, nije

¹ Sa „hipertekstovnim književnoistorijskim arhivom“ čitaoci se mogu upoznati na primeru baze podataka izrađene u okviru internacionalnog projekta *Women Writers' Network*. U projekt je uključen i tim naših istraživačica pod rukovodstvom dr Biljane Dojčinović-Nešić, a kod nas je projekt naslovljen *Knjiženstvo – theory and history of women's writing in Serbian until 1915*. Među projektne aktivnosti uključena je i izrada hipertekstovnog arhiva. Koliko je meni poznato, ovo je jedini poduhvat te vrste na srpskom jeziku. Vidi www.databasewomenwriters.nl.

isključivo „usko“ književnonaučna problematika. Između ostalog, autor lucidno problematizuje i oštro polemiše sa praksama koje potkopavaju humanističku književnu kulturu, praksama koje je ideološki, tržišno i politički instrumentalizuju. Demaskira prodor medijske industrije u obrazovne institucije i nastavne programe, čime se čitaoci otuđuju od knjige i pretvaraju u pasivne konzumente. Takođe, duhovito izvrgava ruglu portret savremenog naučnika kojem svaštartvo postaje zamena za erudiciju i koji se zadovoljava rutinerstvom i tržišno regulisanoj produkciji već rečenog. U krajnoj instanci, Juvanova *odbrana* nauke o književnosti jeste odbrana vrednosti koje postaju suviše u društvu instantna, komercijalizacije i vulgarizacije.

Da nauka o književnosti nije izgubila svoju autonomiju u interdisciplinarnim studijama, da se nije rasplinula u „teorijski dadaizam“, da se nije zaglavila u aporetičnost implozije smisla i značenja, da nije svedena na „samodovoljno recikliranje koncepata“ ili puko arhiviranje književnosti u propedeutičke svrhe svedoči i *Nauka o književnosti u rekonstrukciji*. Književnonaučna zajednica i dalje ostaje, rečima Juvana, nalik sofističkim retoričarima, ali on svojim radom potvrđuje da u njoj i dalje ima i platonističkih tragalaca za istinom, kantovskih kritičara pojnova i habermasovskih boraca za racionalni spoznajni pristanak.